

УДК 334.72:336.563

Омелянович М.Ю., канд. екон. наук, доц.

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна,
e-mail: proect@donduet.edu.ua

НОВІ ПІДХОДИ ДО ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Omelyanovych M.Yu., Cand. Sci. (Econ.), Assoc. Prof.

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine, e-mail: proect@donduet.edu.ua

NEW APPROACHES TO THE STATE SUPPORT OF ENTREPRENEURSHIP

***Мета.** Визначити пріоритетні напрями державної підтримки підприємництва та її удосконалення.*

***Методика.** Проаналізовано заходи держави щодо фінансової підтримки підприємництва у країні. Запропоновано напрями державної фінансової підтримки підприємництва, спрямовані на інноваційний розвиток країни в умовах глобалізації. Визначено, що державна фінансова підтримка економічної діяльності суб'єктів підприємництва залежить від оздоровлення державних фінансів. Конкретизовано шляхи цього оздоровлення, а саме за рахунок скорочення витрат та підвищення їх ефективності і, безумовно, зростання бюджетних доходів. Запропоновано заходи зі збільшення бюджетних ресурсів для підтримки системоутворюючих суб'єктів економіки, фінансування програм антикризового управління економікою, підтримки вразливих верств населення. Розглянуто заходи прямої та непрямой державної підтримки підприємництва, акцентовано увагу на використанні державних гарантій виконання кредитних зобов'язань з визначенням переваг цієї форми бюджетної підтримки суб'єктів підприємництва. Обґрунтовано необхідність перегляду підходів до удосконалення державної підтримки підприємництва в Україні. Визначено основні завдання держави у сфері державної підтримки підприємництва, обґрунтовано, що освіта і наука є основними галузями економіки, які держава повинна підтримувати шляхом прямого бюджетного фінансування. Доведено, що державна підтримка має бути обмеженою найбільш соціально-економічно значущими видами діяльності як для економіки (народного господарства), так і для суспільства в цілому.*

***Результати.** Удосконалення механізму і цільового спрямування державної фінансової підтримки необхідно проводити на базі оновлення правового і нормативного поля, обов'язково зниження рівня тінізації економіки, постійного проведення антикорупційної державної політики. Доцільно ввести державні граничні обсяги видатків для всіх бюджетних рівнів, що сприятиме обмеженню темпів зростання бюджетних видатків. Пропонується здійснення переходу від селективних до горизонтальних форм державної підтримки, які забезпечують підтримку широкого кола суб'єктів підприємництва шляхом бюджетно-податкового стимулювання інноваційної та науково-дослідної діяльності, захисту навколишнього середовища, енергозбереження, що є глобальними проблемами. Рекомендується встановлення обмеженого терміну державної підтримки підприємства, а також перехід до інвестиційного спрямування.*

***Наукова новизна.** На підставі дослідження основних напрямів державної підтримки підприємництва в Україні визначено пріоритетні завдання держави щодо підтримки системоутворюючих суб'єктів економіки, запропоновано нові підходи з удосконалення державної підтримки підприємництва в Україні.*

***Практична значущість.** Розглянуті напрями удосконалення державної підтримки підприємництва дозволять відновити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, сприятимуть досягненню їх стратегічних завдань та подальшому розвитку.*

***Ключові слова:** державна підтримка, підприємництво, фінансування, бюджет, глобалізація.*

Постановка проблеми і її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. Розвиток економічної діяльності підприємництва в сучасних умовах має нові риси і умови. Це пов'язано з наявністю різних форм власності і господарювання, конкурентним середовищем, що постійно впливає на обсяги, види, структуру діяльності, диверсифікацію товарів, а також на зміни у фінансуванні підприємницької діяльності, як самофінансуванні, так і фінансуванні з боку держави, державну фінансову підтримку, або державну фінансову допомогу. Держава підтримує шляхом перерозподілу коштів державного бюджету доходи, які формуються за рахунок податків і зборів з громадян і бізнесу. Для того, щоб надавати державну фінансову підтримку підприємству, Державний бюджет України повинен ґрунтуватися на узгодженій макроекономічній політиці, врахуванні середнього фіскального відсотку ВВП, певних розмірів зовнішнього боргу, дефіциту бюджету, обмінного курсу валют, інфляції. Словом, державі треба мати фінансові ресурси, щоб здійснювати витрати на підтримку економічної діяльності суб'єктів підприємництва.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Треба віддати належне багатьом провідним вітчизняним і зарубіжним вченим і практикам, які висвітлюють у відкритій пресі свої дослідження, що торкаються нових підходів до державної фінансової підтримки суб'єктів підприємництва. Це О. Амоша, Т. Богдан, В. Гейець, Є. Гонтмахер, Дж. Гросман, І. Дорошенко, О. Кириленко, О. Квасниця, К. Кличко, Л. Костирко, П. Кругман, М. Куликов, І. Луніна, В. Мокряк, Є. Мокряк, Д. Серебрянський, Дж. Стігліц, М. Столбов, А. Улюкаєв, Ю. Яковець і ін. Ставлячись з великою повагою до вагомих досліджень вчених, вважаємо, що все ж є необхідність продовжити цю наукову проблему і зупинитися на важливих питаннях державної фінансової підтримки суб'єктів підприємництва в сучасних умовах.

Метою статті є визначення пріоритетних напрямків державної підтримки підприємництва та її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу досліджень. Загальновідомо, що державна фінансова підтримка економічної діяльності суб'єктів підприємництва залежить від оздоровлення державних фінансів, у першу чергу, скорочення витрат та підвищення їхньої ефективності і, безумовно, зростання бюджетних доходів.

Виходячи з окреслених завдань щодо оздоровлення державних фінансів, не можна обійти процес старіння населення України (як і інших країн світу). Це означає збільшення фінансових витрат на виплату пенсій пенсіонерам, чисельність яких з кожним роком збільшується. До речі, раніше цю проблему відносили до розвинених країн, а на сучасному етапі цей процес існує і в країнах з перехідними економіками. За оцінками міжнародного валютного фонду (МВФ), за 2010-2030 рр. пенсійні витрати в розвинених країнах G-20 зростуть на 0,9 відсоткових пунктів від ВВП, а в інших країнах G-20 – на 1,1 відсоткових пунктів від ВВП [1].

За таких умов підвищення пенсійного віку необхідно здійснювати, незважаючи на непопулярність цих дій, як для урядів країн, так і для їхніх політиків.

Старіння населення вимагає і реформування фінансування державної охорони здоров'я. Зростання попиту на бюджетні послуги, пов'язані з охороною здоров'я, теж вимагає непопулярних заходів, а саме: скорочення кількості бюджетних послуг, що надаються в межах соціального стандарту.

Треба зауважити, що фінансування витрат, пов'язаних зі старінням населення, має довгостроковий характер. Позитивних результатів і політичних дивідендів ці заходи не принесуть їхнім ініціаторам. Навпаки, виникає вірогідність політичних ризиків, пов'язаних з електоратом в період виборного циклу. Але, виходячи із реалій, першочерговим інструментом (якщо можна так сказати) є відповідальність і політична воля керівництва держави.

Загалом можна констатувати, що скільки буде йти цивілізований розвиток суспільства, стільки буде існувати проблема збільшення потреби в бюджетних ресурсах для підтримки системоутворюючих суб'єктів економіки, фінансування програм антикризового управління економікою, підтримки вразливих верств населення.

У науковій літературі є визначення державної фінансової підтримки. Державна фінансова підтримка – це механізм розподілу і перерозподілу національного доходу. Він здійснюється через розподільчу і контрольну функції фінансів [2].

Крім цього, для привабливості вітчизняних підприємств в умовах посилення міжнародної конкуренції, важливе значення мають заходи непрямой державної підтримки. Наприклад, надання державних та місцевих гарантій за кредитами. Це не передбачає прямого використання бюджетних коштів, але може сприяти зменшенню розмірів бюджетного дефіциту.

Державна гарантія виконання кредитних зобов'язань передбачає, що держава або місцеві органи влади беруть на себе грошове зобов'язання перед кредитором, оформлене в письмовій формі (гарантійний лист, договір про надання гарантії), здійснити платежі в обсязі, визначеному умовами надання гарантії у разі невиконання позичальником зобов'язань щодо повернення грошових коштів.

Використання державних гарантій, поряд з іншими методами державної підтримки розвитку економічної діяльності, має свої переваги. Це стимулювання розвитку економічної діяльності без використання бюджетних коштів; цільовий характер використання кредитів під гарантію держави і, більшою мірою, використання їх на інвестиційно-інноваційний розвиток, необхідність повернення кредитів під гарантію держави, що сприяє підвищенню ефективності використання залучених коштів.

У світовій практиці використовуються два методи надання державних гарантій: шляхом створення гарантійних фондів для повернення кредитів за участю держави та банків, або надання державних гарантій, забезпеченням яких є кошти бюджетів.

Практика свідчить, що головними формами державної підтримки суб'єктів підприємництва в Україні є пряме та відкладене бюджетне фінансування підприємницької діяльності, податкові пільги, часткове покриття державою відсотків за кредитами, державні гарантії по кредитах підприємств, пільгові тарифи на товари чи послуги, що постачають державні установи та підприємства (наприклад, пільгові тарифи на електроенергію, перевезення залізничним транспортом тощо).

Зазначимо, що застосування відповідних форм державної підтримки створює обмеженому колу підприємств або видів економічної діяльності преференційні умови і тим самим спричиняє порушення конкурентного середовища. У зв'язку із цим сучасні умови вимагають перегляду підходів до удосконалення державної підтримки підприємництва в Україні. Одним із основних критеріїв надання фінансової допомоги має стати отримання вигід для суспільства, які б перевищували витрати держави.

Таким чином, основним завданням держави є визначення проблемних сфер економіки та обрання кращих фінансових інструментів їхнього подолання (проблем).

Поряд із цим під час надання державної підтримки треба більшою мірою використовувати орієнтацію на горизонтальні цілі загальної зацікавленості. Обсяг державної підтримки в країнах-членах ЄС становить в середньому не більше 0,4% ВВП.

Виходячи з цього, можна розширити поняття і зміст державної підтримки в загальному вигляді. «Державна підтримка – це будь-які державні заходи фінансового сприяння економічній діяльності суб'єктів господарювання, що створюють для останніх прямі або приховані переваги та мають грошову оцінку. Надання державної підтримки здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів або зменшення їхньої дохідної частини (у випадку застосування податкових пільг), а також за рахунок коштів державних підприємств та організацій» [3].

Державна підтримка економічної діяльності підприємств, організацій, установ існувала і за радянських часів, і у пострадянському просторі країн, колишніх республік колишнього Радянського Союзу, у тому числі і в Українській республіці. Існує державна підтримка і в незалежній державі – Україні. За даними вчених, обсяги державної підтримки у період з 2005-2010 рр. в Україні шляхом прямого бюджетного фінансування підприємств або надання податкових пільг зросли в шість разів. Якщо у 2005 р. вони становили 7,7 млрд грн, то у 2008 р. – 23,2 млрд грн, а в 2010 р. – 46,7 млрд грн [3].

Державну допомогу надавали підприємствам вугільної промисловості, енергетики, торгівлі лікарськими засобами і ін.

Треба зробити акцент і на збитковості окремих підприємств різних видів економічної діяльності і поставити в котрий раз запитання: нащо було змінювати власника, нехай би залишалася державна власність, бо знову держава змушена підтримувати розвиток та інновації, створювати нормальні умови для розширеного надвиробництва?

Але не все так просто на практиці, як ведеться розсуд теоретично. В основі будь-якої економічної діяльності, її подальшого розвитку, модернізації, впровадження інновацій лежать знання, наукові пошуки, дослідження. Це настільки очевидно, що ґрунтуватися тільки на наукових працях вчених або тільки на прикладах із практики було б безглуздо. У державі обов'язково повинна розвиватися освіта і наука, зростати кількість дослідників, кваліфікованих фахівців, які б набували практичний досвід на базі якісної освіти.

Зазначимо, що освіта і наука – це ті основні галузі економіки, які держава повинна підтримувати шляхом прямого бюджетного фінансування. Суспільство живе цивільно, поки розвивається перш за все освіта і наука. Саме над цим треба замислитися державним діячам виконавчої та законодавчої влади, політикам, які сьогодні впливають на загальну громадську думку через будь-які інформаційно-комунікаційні форми і методи. Освіта завжди була і є соціальним ліфтом для кожної людини в побудові своєї кар'єри.

Державна підтримка повинна бути обмежена найбільш соціально-економічними значущими видами діяльності як для економіки (народного господарства), так і для суспільства в цілому.

Зауважимо, що інноваційний тип розвитку економіки країни теж неможливий без державної підтримки розвитку машинобудування підприємств (мається на увазі державне стимулювання виробництва продукції як мирного, так і воєнного призначення, що може бути представлена для експорту на світовий ринок).

До речі, в українській навчальній і науковій літературі, у законодавчих актах України зник термін «народне господарство». Вживається термін «економіка». Поки що жоден науковець не звернув на це ніякої уваги. Думається, що відмінити термін «народне господарство» не доцільно. Але це вже інша проблема, яка вимагає дискусії.

Держава за допомогою фінансових інститутів має розвивати промислову інфраструктуру, спрямовувати фінансові ресурси в провідні галузі, сільське господарство і природокористування, що ґрунтується на сучасних принципах екології.

Розвиток освіти і дослідницької бази повинен стати серцевиною державної стратегії. Не зайвим є встановлення акцентування на тому, що в 1980-1990 рр. стала формуватися єдина система глобальної економіки з абсолютним пріоритетом держави. Державна фінансова підтримка виникає через неспроможність ринкових відносин до саморегулювання.

Практикою підтверджено, що економічно доцільною є державна підтримка певних видів економічної діяльності, яка дозволяє країні використовувати її порівняльні переваги в міжнародній торгівлі, і тим самим, забезпечувати збільшення національного добробуту.

Більше того, державна підтримка науково-дослідних розробок та захисту навколишнього середовища є основним інструментом посилення конкурентоспроможності країни в європейській економіці дотримуватися шляху інноваційного розвитку.

Державна підтримка заходів підприємств щодо захисту навколишнього середовища є складовою політики Європейського Союзу (ЄС) із забезпечення ресурсо- та енергоефективності економіки, розвитку нових екологічних видів економічної діяльності, зменшення впливу економічної діяльності на довкілля. Лідерами в застосуванні такої політики є Швеція (0,66% ВВП), Німеччина (0,23%), Данія (0,19%), Фінляндія (0,19%), Нідерланди (0,19%) та Австрія (0,13%) [3].

В Україні протягом 2004-2010 рр. державна підтримка була спрямована на надання допомоги підприємствам для збільшення обігових коштів та зниження поточних витрат їхньої виробничої діяльності, тобто для фінансування операційних витрат, а не заходів, спрямованих на вирішення стратегічних завдань, відновлення конкурентоспроможності підприємств.

Державна підтримка економічної діяльності суб'єктів підприємництва має стати об'єктивною вимогою відновлення подальшого розвитку підприємств без допомоги держави.

Треба також забезпечити прозорість аналізу економіки, публікувати обсяги державної допомоги підприємству, її результативність та терміни надання з обов'язковими обґрунтуваннями.

Глобалізація світової економіки і її вплив на кожну країну і на кожну людину очевидні. Намітилася світова тенденція переходу від економіки масового виробництва до економіки знань.

За цих умов найважливіше значення будуть мати науково-технічний і інтелектуальний потенціал, вимоги до якості життя людини, екологічного стану навколишнього середовища. Як результат цього процесу, у структурі споживання домінуюче значення займають інформаційні, освітні і медичні послуги. Це ще раз підтверджує провідне значення освіти, науки і охорони здоров'я. Це базові галузі економіки знань, нового технологічного устрою суспільств.

Висновки. Удосконалення механізму і цільового спрямування державної фінансової підтримки необхідно проводити з урахуванням оновлення правового та нормативного поля, обов'язкового зниження рівня тінізації економіки, постійного проведення антикорупційної державної політики. Думається, що новостворене Міністерство доходів і зборів України буде позитивно цьому сприяти [4].

Доцільно ввести державні граничні обсяги видатків для всіх бюджетних рівнів, що сприятиме обмеженню темпів зростання бюджетних видатків.

Для проведення державної фінансової підтримки економічної діяльності суб'єктів підприємництва необхідно ввести балансуєчий, поміркований підхід між ризиками зниження економічної діяльності і збільшенням боргової залежності під час формування бюджетної політики.

Пропонується також здійснити перехід від селективних до горизонтальних форм державної підтримки, які забезпечують підтримку широкого кола суб'єктів підприємництва шляхом бюджетно-податкового стимулювання інноваційної та науково-дослідної діяльності, захисту навколишнього середовища, енергозбереження, що є глобальними проблемами.

Своєчасним, на наш погляд, є встановлення обмеженого терміну державної підтримки підприємства, а також перехід до інвестиційного спрямування.

Важливим є підвищення обов'язкової відповідальності перед державою за використання державних фінансових ресурсів і звітність про результати надання і використання державної підтримки.

Список літератури / References

1. Улюкаєв А. Глобальна нестабільність і реформа фінансової сфери Росії / А. Улюкаєв, М. Куликов // Вопросы экономики. – 2010. – № 9. – С. 4-14.
Uliukaiev, A. and Kulykov, M. (2010), “Global instability and reform of financial sphere of Russia”, *Voprosy ekonomiki*, no. 9, pp. 4-14.
2. Омелянович М.Ю. Сутність фінансової підтримки підприємництва / М. Омелянович // Торгівля і ринок України: темат. зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 31. Т. 2. – С. 375-382.
Omelianovych, M.Yu. (2011), “Essence of sponsorship of enterprise”, *Torhivlia i rynok Ukrainy*, Issue 31, Vol. 2, pp. 375-382.
3. Луніна І. Державна підтримка підприємств в Україні у контексті структурної модернізації національної економіки / І. Луніна, О. Булана // Світ фінансів. – 2012. – № 3.
Lunina, I. and Bulana, O. (2012), “State support of enterprises is in Ukraine in the context of structural modernization of national economy”, *Svit finansiv*, no. 3.
4. Про Міністерство доходів і зборів України: Указ Президента України від 18.03.2013 р. № 141/2013.
About Ministry of profits and collections of Ukraine: There is a decree of President of Ukraine, 18.03.2013, № 141/2013

***Цель.** Определить приоритетные направления государственной поддержки предпринимательства и ее усовершенствования.*

***Методика.** Проанализированы мероприятия государства по финансовой поддержке предпринимательства в стране. Предложены направления государственной финансовой поддержки предпринимательства, направленные на инновационное развитие страны в условиях глобализации. Определено, что государственная финансовая поддержка экономической деятельности субъектов предпринимательства зависит от оздоровления государственных финансов. Конкретизированы пути этого оздоровления, а именно за счет сокращения расходов и повышения их эффективности и, безусловно, роста бюджетных доходов. Предложены мероприятия по увеличению бюджетных ресурсов для поддержки системообразующих субъектов экономики, финансирования программ антикризисного управления экономикой, поддержки незащищенных слоев населения. Рассмотрены мероприятия прямой и непрямой государственной поддержки предпринимательства, акцентировано внимание на использовании государственных гарантий выполнения кредитных обязательств с определением преимуществ этой формы бюджетной поддержки субъектов предпринимательства. Обоснована необходимость пересмотра подходов к усовершенствованию государственной поддержки предпринимательства в Украине. Определены основные задания государства в сфере государственной поддержки предпринимательства, обосновано, что образование и наука являются основными отраслями экономики, которые государство должно поддерживать путем прямого бюджетного финансирования. Доказано, что государственная поддержка должна быть ограничена наиболее социально-экономическими значимыми видами деятельности как для экономики (народного хозяйства), так и для общества в целом.*

***Результаты.** Усовершенствования механизма и целевого направления государственной финансовой поддержки необходимо проводить на базе обновления правового и нормативного поля, обязательного снижения уровня теневизации экономики, постоянного проведения антикоррупционной государственной политики. Целесообразно ввести государственные предельные объемы расходов для всех бюджетных уровней, что будет способствовать ограничению темпов роста бюджетных расходов. Предлагается осуществление перехода от селективных к горизонтальным формам государственной поддержки, которые обеспечивают поддержку широкого круга субъектов предпринимательства путем бюджетно-налогового стимулирования инновационной и научно-исследовательской деятельности, защиты окружающей среды, энергосбережения, которое является глобальными проблемами. Рекомендуется установление*

ограниченного срока государственной поддержки предприятия, а также переход к инвестиционному направлению.

Научная новизна. На основании исследования основных направлений государственной поддержки предпринимательства в Украине определены приоритетные задания государства относительно поддержки системообразующих субъектов экономики, предложены новые подходы по усовершенствованию государственной поддержки предпринимательства в Украине.

Практическая значимость. Рассмотренные направления усовершенствования государственной поддержки предпринимательства позволят возобновить конкурентоспособность отечественных предприятий, будут способствовать достижению их стратегических заданий и последующему развитию.

Ключевые слова: государственная поддержка, предпринимательство, финансирование, бюджет, глобализация.

Purpose. Identify priority directions of state support of entrepreneurship and its improvement.

Methodology. Measures of the state concerning the financial support of entrepreneurship in the country were analysed. Directions of state financial support innovative entrepreneurship focused on the developing of country in the context of globalization. Determined that state financial support of economic activity of businesses depends on public finances. Concretized ways of improvement such as due to reduction of costs and increasing their efficiency and, of course, increase of government revenue. The measures to increase budgetary resources to support systemically important of economic entities, funding for crisis management of the economy, support vulnerable. Considered measures of direct and indirect state support of entrepreneurship, a focus on the use of government guarantees of credit obligations with the definition of benefits of this form of budget support of business entities. The necessity of revision of approaches to improving the state support of entrepreneurship in Ukraine was proved. Determined the main objectives of the state in government support of entrepreneurship, justified that education and science are key sectors of the economy which the state should support through direct funding.

It was proved that government support should be limited to the most significant socio-economic activities both the economy (national economy), and for society as a whole.

Findings. Improvement of targeted use of mechanism and state financial support should be carried out on the basis of updated legal and regulatory fields, required reduction of the shadow economy, a permanent anti-corruption policy.

It is advisable to introduce government expenditure ceilings for all budget levels, which will limit the growth of spending.

Proposed the transition from selective to horizontal forms of state support which provide support for a wide range of business entities by the fiscal incentives for innovation and research activity, environmental protection, energy conservation, which are global problems.

It is recommended to establish a limited term government support, and a shift in investment focus.

Novelty. Basing on the research of the main directions of state support of entrepreneurship in Ukraine were defined priorities of the state in support of systemically important economic entities, new approaches to improve the government support of entrepreneurship in Ukraine were suggested.

Practical value. Considered ways of improvement of state support of entrepreneurship will restore the competitiveness of domestic enterprises, which will help to achieve their strategic objectives and future development.

Key words: state support, entrepreneurship, finance, budget, globalization.

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук Азарян О.М. Дата надходження рукопису 17.06.2013 р.